

L'ARQUEOLOGIA A LA GARROTXA D'EMPORDÀ

Joaquim TREMOLEDA

Grup de Recerca Arqueològica del Pla de l'Estany
qtremoleda@gmail.com

RESUM

Tot i la manca d'excavacions sistemàtiques en aquest espai, a partir de les troballes superficials, les notícies i la recollida de materials en motiu d'obres diverses, es pot assajar una carta arqueològica de la zona amb assentaments estables, que abastaria des d'època republicana romana fins al baix imperi i l'època visigòtica. Probablement, alguns punts d'aquest poblament fou l'embrió per al desenvolupament dels nuclis rurals actuals.

ABSTRACT

Despite the lack of systematic archaeological excavations in this site, the superficial findings, the news and the collecting of materials gathered after different works have permitted to create an archaeological map of the area with stable settlements. It would include from the Roman Republic until the Early Roman Empire and the Visigoth period. One of these spots was probably the germ for the development of contemporary rural areas.

53

INTRODUCCIÓ

La presència de restes arqueològiques en el territori en el qual s'implanten els municipis actuals d'aquesta zona de contacte entre la plana empordanesa i la Garrotxa, en els períodes anteriors a l'edat mitjana, és poc coneguda, per bé que l'ocupació del territori devia ser prou intensa.

El territori que es troba a cavall entre les comarques de la Garrotxa i l'Alt Empordà és una zona de transició, on el terreny comença a ondular-se i es produeix el canvi dels terraprims

pel domini dels aspres, deixant enrere els dipòsits al·luvials de la plana pels terrenys diluvials o pliocènics, amb un color vermellós característic, producte de la dissolució del carbonat càlcic que deixa en llibertat l'argila.

Si fem una visió global de la geografia i del paisatge d'aquest ampli territori, delimitat a nord i a sud pels cursos de la Muga i del Fluvià, a l'oest, pel Borró i a l'est pel Rissec, el trobem segmentat en grans unitats aptes per a l'exploració agrícola, a causa del pas de cursos fluvials

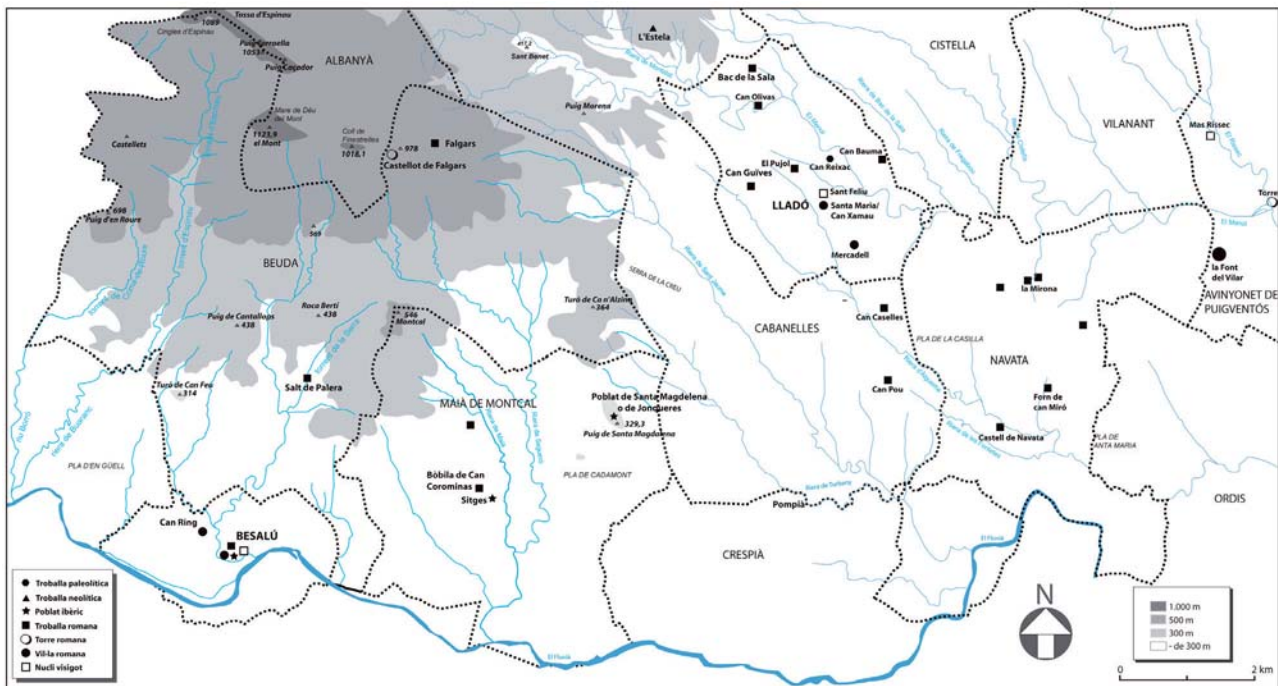

Fig. 1. Mapa topogràfic de la Garrotxa d'Empordà amb la situació dels principals jaciments i troballes arqueològiques.

del Manol, amb el pas de les rieres d'Àlguema, de Sant Jaume, de Segueró i de Maià (Fig. 1).

54

Aquest treball, que l'hem tractat ja alguna vegada (Tremoleda, Castanyer 2007), té la intenció de donar a conèixer troballes i petits conjunts, de poca entitat, que ajuden però a omplir una discontinuïtat que s'observa especialment en els actuals municipis de Navata, Lladó, Cabanelles i Maià de Montcal. Aquest és un espai on el paisatge s'ha mantingut fins avui força inalterat. Això ha motivat una manca de notícies sobre la presència de restes arqueològiques. Les fonts són notícies antigues, motivades pel treball de la terra, per accions urbanístiques o per la presència de materials en superfície.

Les bones condicions naturals de què disposava aquest territori degué permetre l'assentament de comunitats prehistòriques més o menys estacionals a l'alta vall del Manol, ja que s'han trobat restes d'indústria de sílex pertanyent al paleolític entorn de l'Estela i una destal polida neolítica a prop de can Reixach

del mas de Lladó. Malgrat això, l'ocupació prehistòrica és poc coneguda, i és amb l'ocupació ibèrica que podem començar a tenir una idea aproximada de l'estabilitat de la població en el territori. Tot i això, encara no s'ha fet una exploració i excavació a fons d'un poblat ibèric que no sigui a la part del turó de Santa Maria de Besalú. El projecte d'excavació del Boscaró, a Sant Joan les Fonts, els primers resultats del qual es publiquen en aquestes actes, podria aportar novetats al respecte.

A manca de conèixer jaciments ibèrics en profunditat, l'època romana és el període que permet parlar de poblament sedentari i d'establiments permanents a la zona, producte de la colonització agrícola del territori.

És en aquest context que hem de situar les diverses troballes que assenyalen l'existència de diverses *villae* romanes, és a dir, explotacions agrícoles que a partir d'un nucli d'edificacions, on hi havia l'habitatge i els equipaments bàsics, conreaven les parts fèrtils del territori, a més

de disposar de zones de bosc i cursos d'aigua, bàsics per a disposar de les matèries primeres i dels recursos complementaris que permetien aquests establiments de ser al màxim d'autosuficients. A més a més de tenir una agricultura diversificada amb conreu d'horta o de fruiters, s'intentava de produir intensivament algun producte, oli, vi o cereal, que creés excedent per vendre als mercats i als centres urbans propers.

Tenim constància de l'existència de diverses explotacions d'aquesta mena a diferents punts que, per regla general, haurien tingut una llarga pervivència en el temps. D'entre els punts més segurs per a situar poblament romà hem de citar, de Besalú, la vil·la de Can Ring o Can Llandric, coneguda per uns primers resultats i que esperem un coneixement més profund a partir d'un nou projecte d'excavació. A l'extrem oriental d'aquest territori coneixem prou bé la vil·la de La Font del Vilar, en el terme d'Avinyonet de Puigventós. En l'espai intermedi, hi ha evidències suficients per assegurar diverses vil·les més, especialment en els termes de Cabanelles, Lladó i Navata.

Finalment, la pervivència d'assentaments en aquesta mateixa zona, documentada només de forma puntual, hauria d'indicar una continuïtat en època baiximperial i en època visigoda que, en un lloc com Lladó, pràcticament enllaçaria amb l'origen del poble altmedieval.

EL TERRITORI

Maià de Montcal

Besalú no era l'únic poblat ibèric de la zona, si bé era important per la seva situació de control sobre el pas de les vies devia ser molt important, com ratifica la continuïtat en època romana i medieval. El puig de Jonqueres, on hi

ha l'església de Santa Magdalena, és un punt que es troba a 329 m sobre el nivell del mar i gaudeix d'una topografia privilegiada que permetia un esplèndid control visual del territori. En aquest punt hi ha evidències suficients per suposar l'existència d'un *oppidum* que conserva encara bona part del seu recinte emmurallat i, pel material superficial que s'hi observa, hem de suposar una ocupació de, com a mínim, fins a la segona meitat del segle II o el segle I aC (Tremoleda/Castanyer 2007, 250-254; Nolla/Palahí/Vivó (cur.) 2010, 289-291).

El material que vam tenir ocasió de recollir, fa temps, en el poblat està format íntegrament per un conjunt que combina ceràmiques de fabricació ibèrica amb altres d'importació itàlica (Fig. 2) i es complementa perfectament amb la comunicació que Anna Maria Puig presenta en aquestes mateixes actes (Puig, en premsa). En el primer grup hem de citar especialment peces destinades a la vaixel·la de taula: ceràmica grisa emporitana, com peus i nanses de gerrets bicònics (Fig. 2, 2-3), una base de gerra de ceràmica comuna ibèrica amb el fons umbilicat (Fig. 2, 4), una base sense peu en ceràmica de cuina (Fig. 2, 5). Juntament amb aquest material varen aparèixer d'àmfora ibèrica. El material romà és el més nombrós, i entre el qual podem diferenciar elements de fàbrica local, com ara la vora d'un petit *dolium* (Fig. 2, 1) i diversos fragments de *tegulae* (Fig. 2, 16). El material importat és exclusivament peça amfòrica, tota de procedència itàlica, excepte una nansa d'origen bètic dedicada al transport d'oli (Fig. 2, 15). Les àmfores itàliques estaven destinades al transport de vi; tipològicament s'han d'adscriure a àmfores grecoitàliques, amb vores triangulars, curtes i lleugerament obertes, amb carenes molt marcades (Fig. 2, 7, 9 i 10), i també al tipus Dressel 1 que es mou entre les variants A (Fig. 2, 8) i B, com

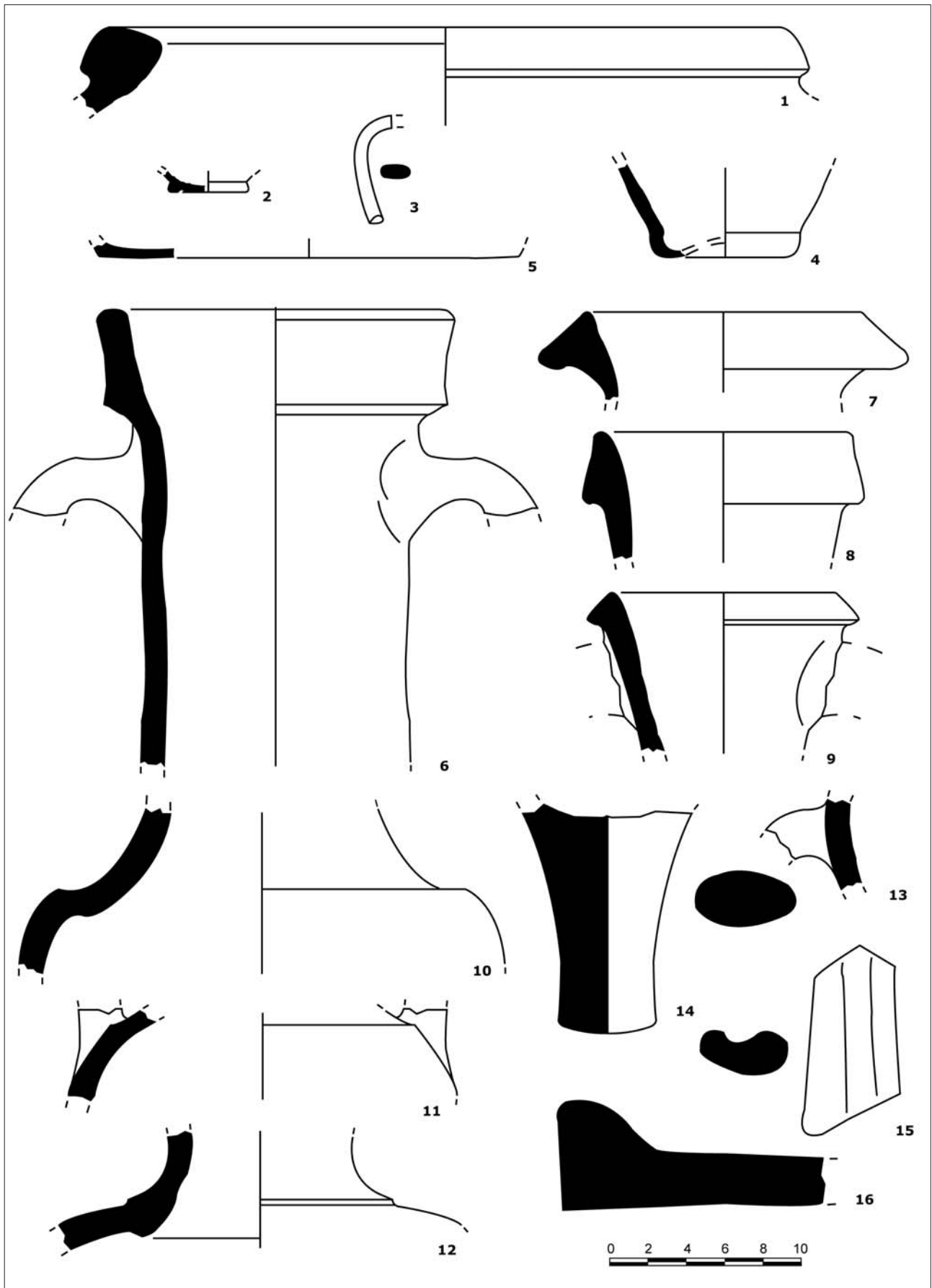

Fig. 2. Material ceràmic procedent del poblat ibèric del turó de Jonqueres, on es troba l'església romànica de Santa Magdalena, al terme de Maià de Montcal.

evidència un coll cilíndric que acaba amb una vora alta i ben modelada (Fig. 2, 6). Aquestes àmfores, que procedeixen dels tallers vinculats a les grans propietats de la costa tirrènica de la península Itàlica, tenien la carena ben marcada, nanses de secció oval i pivots massissos (Fig. 2, 10-14).

Aquest conjunt de material és prou homogeni i la cronologia tardorepublicana mostra una pervivència en la vida dels poblats ibèrics que es troben ja sota la dominació romana, anterior a la plena romanització del camp, que cal situar d'època augustal endavant.

Altres evidències d'època ibèrica són diverses sitges que es podien veure en el marge nord de la carretera que condueix a Besalú. Es van poder recollir diversos fragments d'àmfora ibèrica i altres produccions ibèriques, com ara ceràmica d'engalba blanca (Nolla/Palahí/Vivó (cur.) 2010, 289).

El poble de Maià de Montcal es troba en una plana allargada que es defineix entre el vessant meridional del Mont i el curs del Fluvià. Aquest espai presenta unes característiques òptimes per a l'establiment d'una explotació agrícola. De fet, l'aparició de restes estructurals associades a un paviment d'*opus signinum* i diverses monedes trobades en el terme indiquen l'existència d'un establiment romà, possiblement una vil·la, dedicada a l'explotació del territori.

A la part oriental del terme de Maià de Montcal, coneixem l'existència d'una bòbila a Can Coromines. L'estructura i els materials que coneixem, encara molt parcials, són el resultat d'una campanya d'excavació realitzada entre setembre i octubre de 1993 per P. Castanyer, J. Casas, J. M. Nolla i J. Tremoleda, motivada per la troballa fortuïta d'un forn quan s'arranjava l'entorn per a convertir-lo en càmping, per part

del seu propietari, el senyor Marc Delegniaux, a qui hem d'agrair el seu interès i les facilitats que ens va donar en tot moment. La procedència de les troballes es concentren en dos punts principals: per una banda, les restes estructurals d'un forn i, per l'altra, diversos materials ceràmics.

L'excavació del forn no va proporcionar material ceràmic, solament algun fragment de teula. En canvi, a uns 50 m d'aquest forn, en direcció sud-oest, es va trobar part d'un probable abocador ceràmic, que estaria vinculat, sens dubte, a la bòbila (Casas *et al.* 1996, 178-187; Tremoleda *et al.* 1996, 39-46; Tremoleda 1995, 77; 2000, 39-40).

Coneixem bé l'estructura del forn, que va quedar una mica malmesa pels treballs que el van posar al descobert. És de planta quadrangular, amb unes dimensions de 2,40 m de costat. Està orientat d'est a oest i conserva la cambra de combustió subterrània, part de la graella i el límit perimetral, que va servir alhora de base de la cúpula del laboratori. De la graella se n'han conservat les parts properes als laterals, suficient per saber que constava de nou filades d'onze o dotze forats circulars cadascuna. El sistema de sustentació de la graella es realitza mitjançant dos arcs que descansen sobre la solera de terra cremada de la cambra de combustió. Aquests arcs, de mig punt, estan construïts amb rajols rectangulars, la part baixa dels arcs, punt de contacte amb el fons de la cambra de combustió, està reforçada amb carreus de pedra per evitar que la humitat provocada pel pas proper d'un rierol i la pujada del nivell freàtic que s'experimenta en època de pluges desfaci les peces de terracota. L'arc situat més a la banda oriental servia per obrir la boca del forn on es trobava el *praefurnium* i es produïa la combustió de la llenya que generava l'escalfor necessària per a coure les ceràmiques, el segon arc se situava en

Fig. 3. Aspecte del forn excavat a la bòbila de Can Corominas, Maià de Montcal.

58

el centre i sostenia la part central de la graella, ambdós tenien una obertura de 85 cm d'alçada per 125 cm d'amplada, mentre que la part posterior s'aguantava directament sobre la paret cega de tancament. Les parets de la cambra de combustió, que quedaven per sota del nivell de circulació, conservaven una alçada total de 160 cm i tenien el color i la textura d'haver estat exposades a altes temperatures, ja que eren simplement els límits de la cavitat retallada en el perfil del subsòl argilós. El gruix de la graella era d'entre 30 i 35 cm. Aquest forn l'hem de classificar en la categoria 3a de Fletcher, IIb de Cuomo di Caprio o en la IIE de Le Ny, caracteritzat per tenir la planta quadrada, corredor central i suport de la graella amb arcs (Fig. 3).

Pel que fa al material recuperat durant la intervenció, cal dir que el petit lot de ceràmiques aporta dades molt interessants respecte de les produccions locals de la zona.

A part d'una vora d'àmfora ibèrica i tres fragments de ceràmica de parets fines, la majoria són ceràmiques fabricades a la bòbila (Fig. 4). En podem diferenciar tres tipus de produccions, tot i que és molt probable que se'n fessin d'altres que no hem documentat:

1. Imitacions de *terra sigillata* sud-gàl·lica de producció local.

És un cas força excepcional que trobem sigillata fabricada al mateix jaciment, la qual cosa pot ser un indicatiu de l'entitat de la bòbila, segurament de més entitat del que ara coneixem. En concret, ens referim a una vora i a una base de la forma de Drag. 15/17 (Fig. 4, 1-2), produïda com imitació local. La vora consta de diverses motllures a la paret exterior i també a la interior; la superfície està recoberta amb un vernís de color vermell torrat, amb esquerdes produïdes per un excés de cocció. La pasta també està cremada, i ha agafat una tonalitat de color gris intens, de gra petit, molt fina i depurada. La base, en canvi, no estava envernissada, i presentava una motllura incisa a la part baixa exterior del peu i el fons intern marcava un aixecament característic, seguint la tendència de les formes més ortodoxes. L'argila és molt depurada, de color beix-marró a l'exterior i taronja-rosat en el nucli intern.

2. Ceràmica comuna oxidada.

Aquesta categoria és la que es troba més ben representada. Es tracta de peces habituals en el repertori de la ceràmica comuna, especialment evident quan ens trobem les peces més completes, per exemple, la part superior d'una gerra amb una nansa, de boca circular, amb el coll troncocònic amb una incisió ben marcada que el separa de l'espatlla, que adquireix unes formes arrodonides en la transició amb el cos. La nansa és de secció vagament rectangular amb una incisió central, i s'entrega a la vora i a sobre l'espatlla.

L'argila és de color rosat, virant cap a tons beix. A la paret interna s'observen les marques

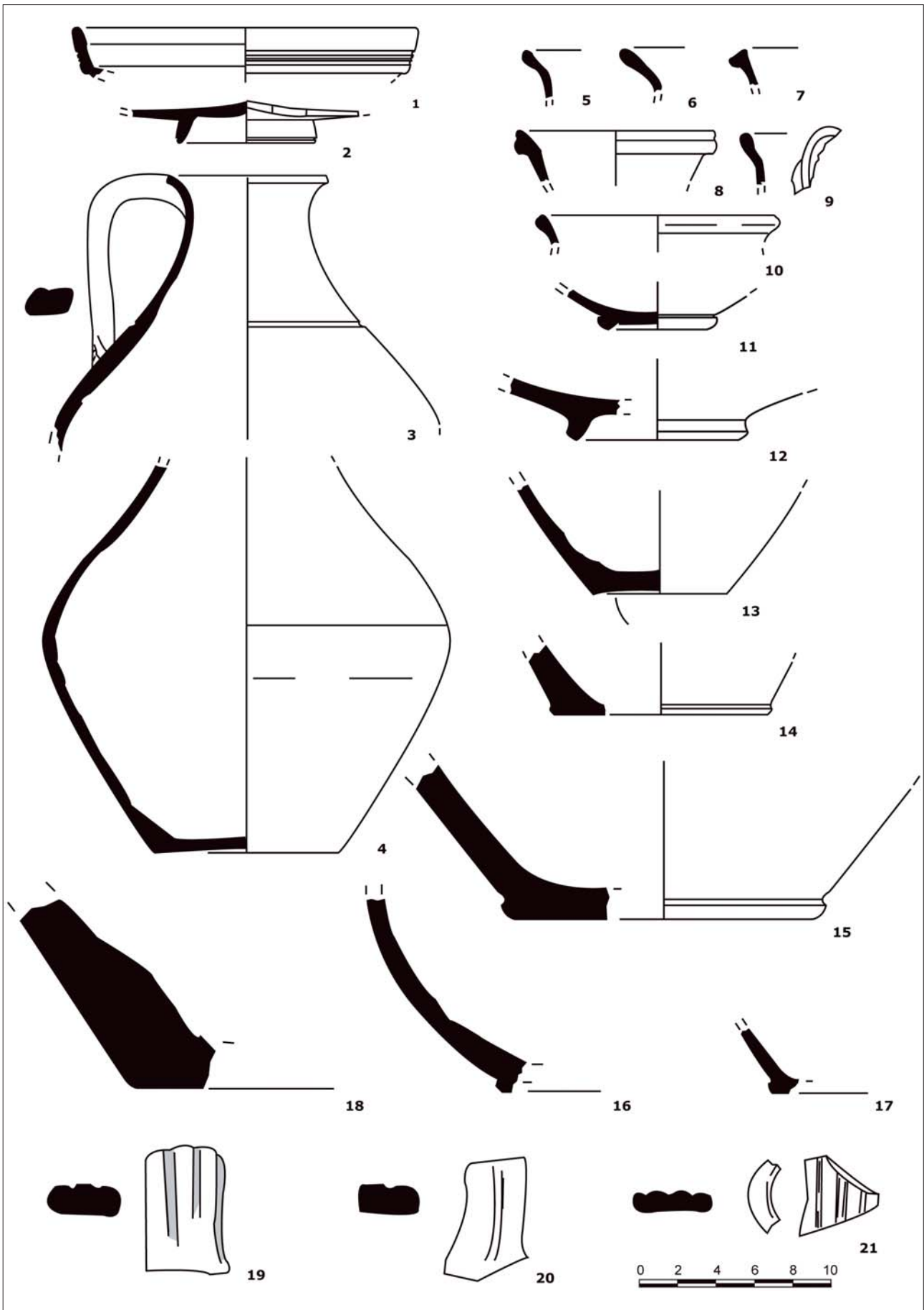

Fig. 4. Ceràmiques de producció local recuperades durant la intervenció de salvament a la bòbila de Can Corominas, Maià de Montcal.

produïdes pel torn (Fig. 4, 3). Morfològicament és molt similar als tipus locals produïts durant l'Alt Imperi en altres forns de país, com ara els de Palamós, Llafranc o Fenals (Tremoleda 1987, 210-216; Barti/Plana/Tremoleda 2004; Buxó/Tremoleda 2002).

També s'han recuperat altres fragments de gerres, sobretot vores, de diversa tipologia, de boca circular i trilobulada (Fig. 4, 5-10). Les bases d'aquestes gerres solen tenir un peu anular, arrodonit i lleugerament motllurat, amb el fons elevat i també de base plana, de vegades amb el peu marcat (Fig. 4, 4, 11-17). Les nanses responen a diversos models amb una, dues i tres estries en la part superior, la qual cosa exemplifica la varietat de gerres que es produïen en el taller (Fig. 4, 19-21). Les pastes són depurades, dures i de color beix.

60

3. *Dolia*.

Es va poder recuperar la part baixa de la base d'un *dolium*, sense peu marcat i fons pla, de parets gruixudes i massisses. La pasta és de color marró fosc, amb moltes impureses barrejades (Fig. 4, 18).

S'hauria d'emmarcar en tallers d'una cronologia similar, com el de Palamós, en el segle I dC (Tremoleda 1987, 210-216; Casas *et al.* 1990, 67-69; 1995, Fig. 5,12).

Cabanelles

En el terme de Cabanelles hem de diferenciar la part alta, una zona boscosa i més abrupta, amb la troballa d'indústria paleolítica de sílex a l'Estela i la part sud-est del terme, d'on procedeixen diverses troballes romanes que enllacen entre les que tenim de Lladó i de Navata. Es tracta, en concret, de la presència de ceràmica

romana d'època republicana a les zones properes de can Pou i del mas Casellas.

Lladó

A la zona de Lladó, a part d'una destrala neolítica a prop de Can Reixach del mas, propera al curs del Manol, havien existit diverses explotacions agrícoles a diversos punts del municipi que, per regla general, haurien tingut una llarga pervivència en el temps (Vayreda 1930, 17-21; Badia 1978, 231; Nolla/Casas 1984, 85-86; Tremoleda/Castanyer 2007, 257-258; Nolla/Palahí/Vivó (cur.) 2010, 210; Burch *et al.* 2013, 270-271).

D'entre els punts més segurs per a situar poblament romà hem de citar el paratge de Mercadell que es troba situat a l'entrada del poble, proper al trencall que mena cap a Ricarbó, on ja s'havia trobat a principis del segle XX, a més de material metàl·lic, unes barretes de plom, ceràmica de cuina i fragments de teula, més recentment s'hi ha trobat una vora de sigil·lada sud-gal·lica (Fig. 6, 9), així com un molí de pedra basàltica. El més interessant és però que, ja fa molts anys, es varen documentar restes constructives com ara un pou fet de carreus, canonades de peces de terrissa i dos dipòsits quadrangulars pavimentats amb formigó i amb indicis d'haver contingut materials bituminosos (Vayreda 1930, 20), indicis suficients per a parlar de dipòsits hidràulics revestits d'*opus signinum*, segurament per a ús industrial.

Troballes de menys entitat, però, també d'un interès indiscutible les podem situar als següents punts: Can Olives de Manol, que compta amb fragments ceràmics d'àmfores i gerres, làmines de plom, un molí de pedra basàltica i diverses restes òssies, Can Güives del Llor, on Jaume Campamar recollí una moneda de bron-

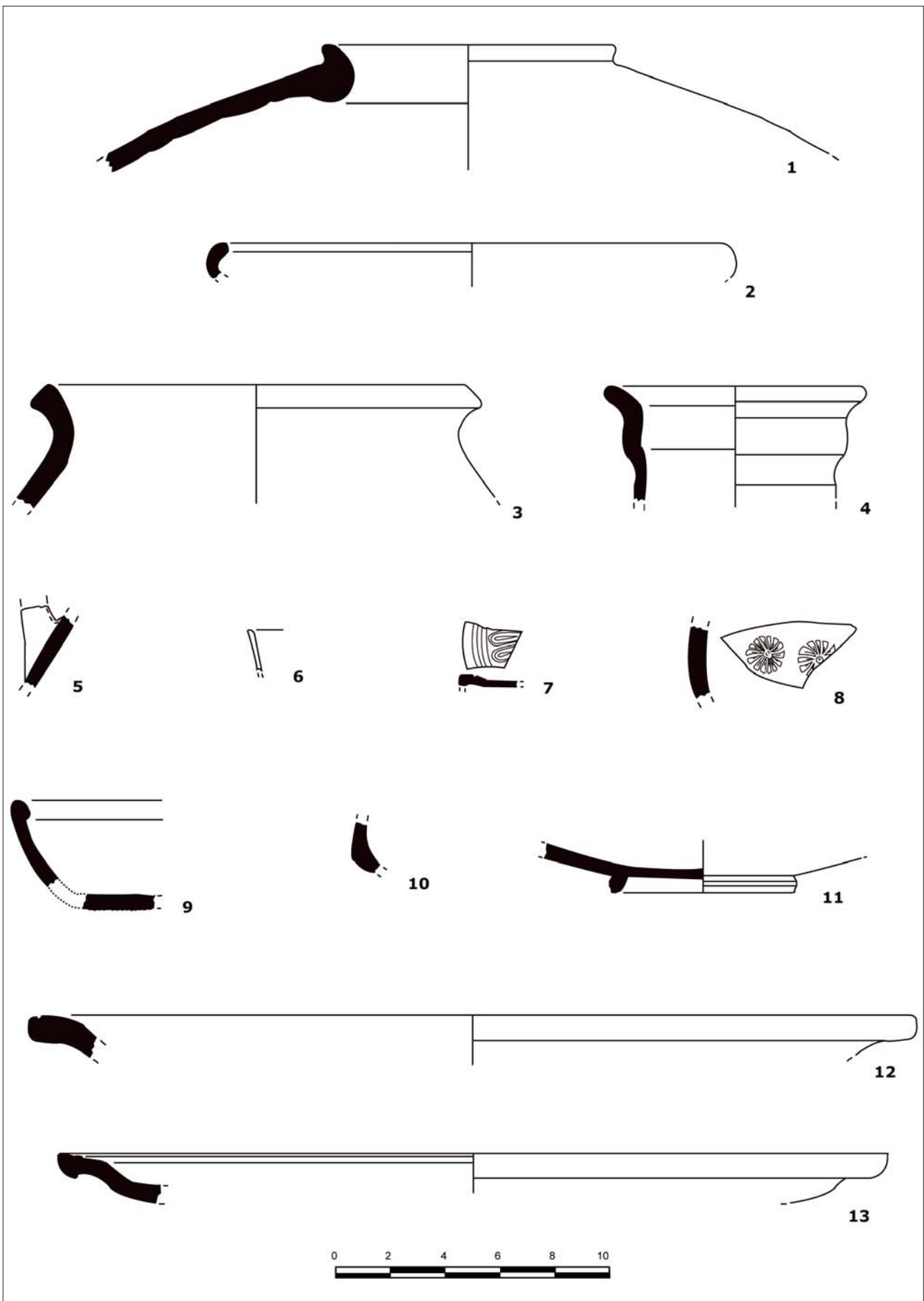

Fig. 5. Diversos fragments ceràmics recuperats a la zona propera a l'església de Santa Maria de Lladó.

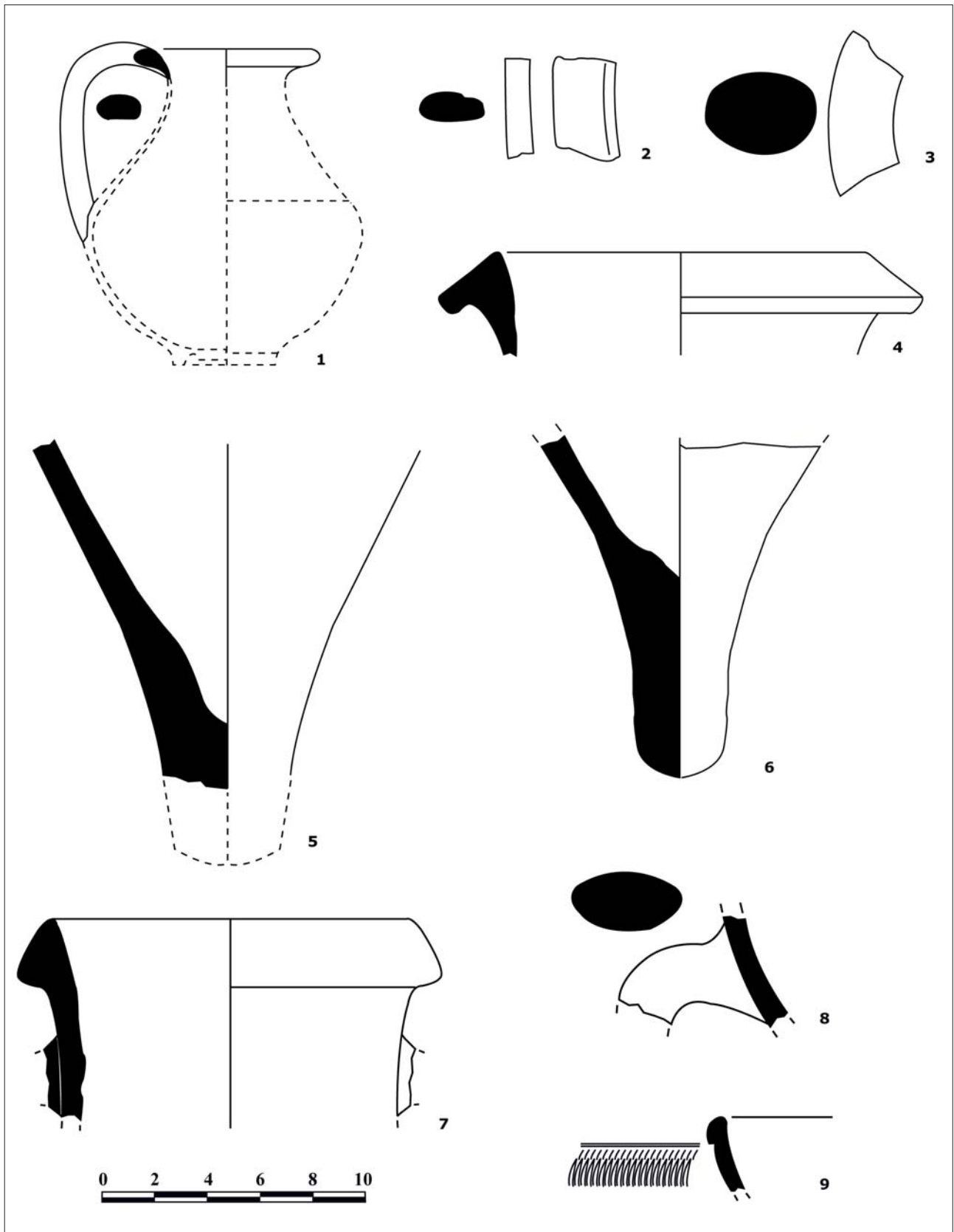

Fig. 6. Diversos fragments ceràmics recuperats en excavació a l'església de Sant Feliu de Lladó i troballes superficials al mateix terme municipal.

ze d'Antoní. Una vora i una nansa d'àmfora itàlica dedicada al transport de vi, procedents de Can Bauma (Fig. 6, 7-8). És possible que també presentin restes antigues els veïnats del Pujol i del Bach de la Sala, així com el mas Soler (Vayreda 1930, 20).

Si ens centrem en el nucli actual del poble, hi ha dos punts que probablement signifiquen l'origen de la vila i corresponen als llocs on es van edificar les dues esglésies medievals. A la part baixa i, concretament, al recinte de Santa Maria i en els seus entorns immediats, a tocar del curs de la riera d'Àlguema, hauria existit un centre important, del qual només s'han pogut recuperar diversos elements ceràmics, però que mostren una llarga pervivència en el temps. A una base d'àmfora recollida fa temps, hem d'afegir un conjunt de materials trobats al pati de can Xamau que van des d'època republicana fins al període baiximperial (segles I aC-V dC). Comptem amb una vora d'àmfora ibèrica (Fig. 5, 1) o un bol de ceràmica grisa emporitana (Fig. 5, 2), que hem de situar en època republicana tardana. Material d'època altimperial com ara una vora d'olla o urna de ceràmica de cuina (Fig. 5, 3), gerres de ceràmica comuna oxidada (Fig. 5, 4-5), una vora de bol de vidre transparent (Fig. 5, 6), un fragment de llàntia romana amb decoració floral sobre el disc (Fig. 5, 7), un fragment de terra sigil·lada hispànica decorat amb flors en relleu (Fig. 5, 8) i diversos fragments de ceràmica de producció africana, en concret dos fragments d'una mateixa cassola africana de cuina, que corresponen a la forma Hayes 23B (Fig. 5, 9), i una altra de parets altes i vora ametllada (Fig. 5, 10) i una base d'africana Clara A (Fig. 5, 11).

Finalment, tenim dues peces que corresponen a la producció d'africana Clara D, es tracta de dues plates del tipus Hayes 60 i 67, la prime-

ra de la segona meitat del segle IV i la darrera, de la primera meitat del segle V (Fig. 5, 12-13).

A la part alta del nucli, sobre la serra oriental que delimita per aquesta banda el poble i en una zona molt propera a l'antiga parròquia de Sant Feliu, van aparèixer, en la col·locació d'una canonada d'aigua d'un habitatge, tal com informà el Sr. Ferriol Malagelada, dos fragments d'àmfora itàlica d'època tardorepublicana, amb unes característiques de pasta amb desgredant volcànic, recobert amb una engalba groguenca que situen la seva zona de producció a la Campània i corresponen amb seguretat a la forma Dressel 1 (Fig. 6, 6). Més recentment, l'any 2015 es va poder fer una excavació a l'interior de l'antiga parròquia, concretament a la zona del presbiteri. En aquesta modesta intervenció hi va aparèixer un petit però significatiu grup de ceràmiques de cronologia tardorepublicana entre les quals destacarem una vora i una nansa d'un gerret bicònic de ceràmica grisa emporitana i també una nansa i una vora d'una àmfora itàlica (Fig. 6, 1-5).

Amb la fi de l'antiguitat Lladó devia constituir el centre d'un important poblament visigòtic. Dos indicis apunten cap aquesta direcció: la citació que se'n fa en un pergami de Santa Maria, segons el qual es té coneixement de l'església de Sant Miquel de Lladó, anterior a l'any 1089, de la qual no en queda ni el record. Per altra banda, la troballa d'un encenser de bronze d'origen copte davant de l'església de Sant Feliu, datat en el segle VII (Fig. 7), ens parla de l'existència d'una sagrera en aquest punt (Vayreda 1930, 21-22, que recull l'opinió de mossèn Gudiol). La notícia es troba recollida també per Badia (1978, 236), però Pere de Palol és qui n'ha fet l'estudi més exhaustiu (Palol 1950, 1-13, làm. IV; 1999, 310-311).

64

Fig. 7. Encenser copte de bronze trobat a l'àrea de Sant Feliu de Lladó i dipositat al fons del Museu Episcopal de Vic.

Navata

En el terme de Navata, les evidències són més tènues i no trobem cap jaciment d'envergadura, però podem citar alguns elements que demostren presència estable en època romana. Per una banda, hem de comentar l'existència d'un forn d'època romana al marge esquerre del camí a l'ermita de Can Miró, al sud del nucli de Navata, protegit pel potent talús que forma el marge d'un camp (la primera notícia que coneixem d'aquest forn la trobem a Badia 1978, 275). Aquest forn sembla que està força ben

conservat, protegit per talús de terra del marge de camí. Pel que es pot observar, és de forma quadrada i s'aprecia la cambra de combustió i l'arc que sustentava la graella, amb els orificis que permetia traspassar l'aire calent a la part superior, on es coïa la ceràmica que tenia dipositada al damunt, i que estava tancada dins la cúpula del laboratori que permetia mantenir l'ambient calent. Tipològicament s'hauria d'adscriure a la categoria 3a de Fletcher, II b de Cuomo di Caprio o IIE de Le Ny (Tremoleda 2000, 40). Fa molt de temps que es coneixen restes de materials romans procedents del castell de Navata. Malgrat que no hem pogut documentar aquestes restes, la solvència de la notícia obliga a prendre-la en consideració, ja que segons notícia de Miquel Oliva, al pati d'armes del castell s'hi va trobar ceràmica comuna oxidada, fragments d'àmfora, T. S. Sud-gal·lica i ceràmica de cuina reduïda, potser medieval (Nolla/Casas 1984, 86; Marquès/Constans 1985, 41); la qual cosa es verificà el setembre de l'any 1963, quan Jaume Marquès i el mateix Miquel Oliva hi van trobar en superfície un fragment de terra sigil·lada romana (Marquès/Constans 1985, 41). També s'afirma la troballa de monedes romanes en algun lloc indeterminat del terme de Navata.

Més recent és la troballa de material en superfície aparegut a la zona de la urbanització de La Mirona. Aquestes restes ceràmiques, que hem pogut corroborar mercès a la gentilesa del senyor Marià Sáez, estan formades per diversos fragments ceràmics, especialment àmfors de procedència itàlica del tipus Dressel 1 (Fig. 8, 9-18), cronològicament similars a la grisa de la costa catalana (Fig. 8, 7-8), alguns elements de ceràmica comuna (Fig. 8, 6) i altres fragments de la vaixel·la de taula, com ara ceràmica sigil·lada (Fig. 8, 1-3) i africana Clara A (Fig. 8, 4-5).

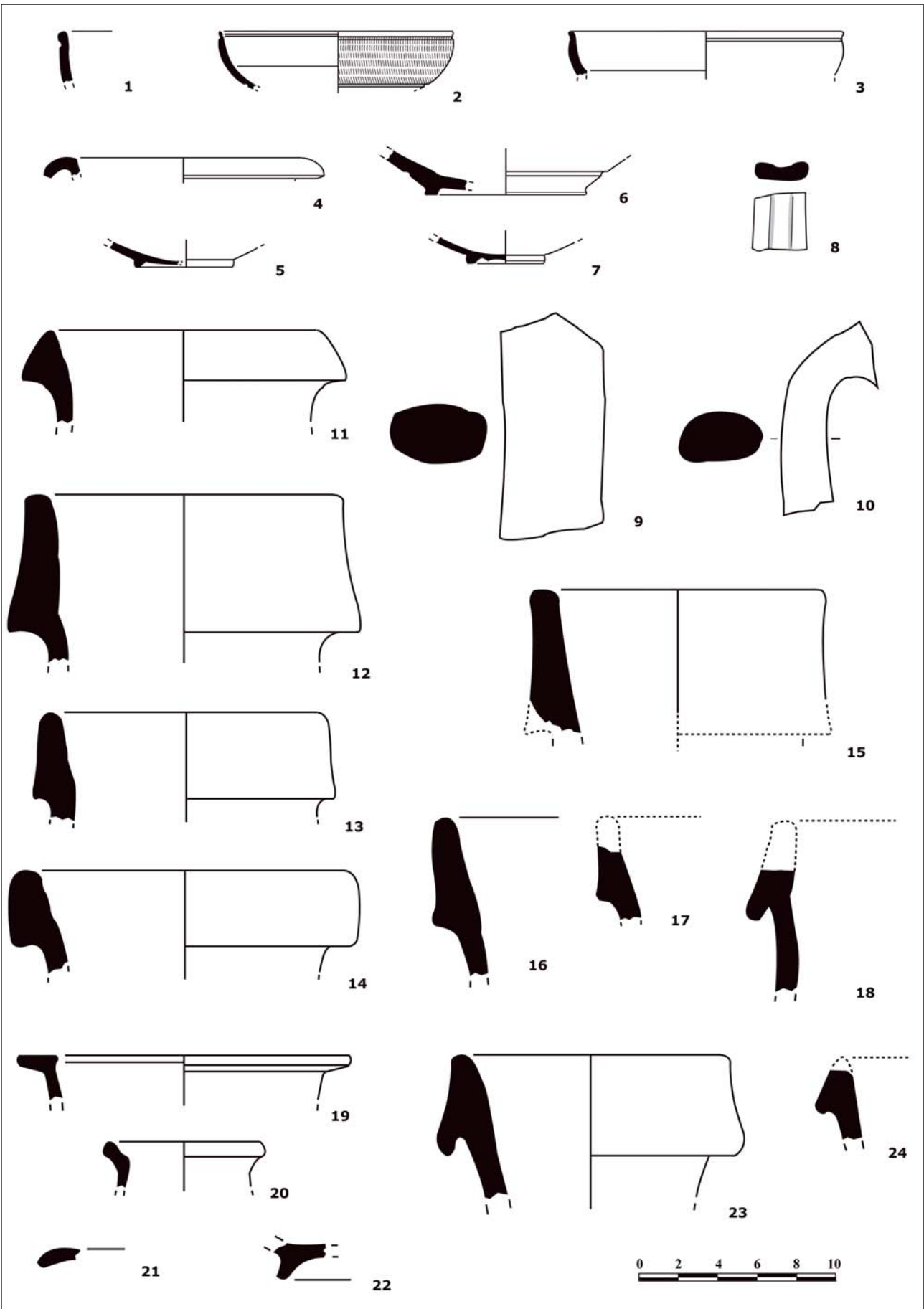

Fig. 8. Diversos fragments ceràmics trobats superficialment a la zona de Cabanelles i Navata.

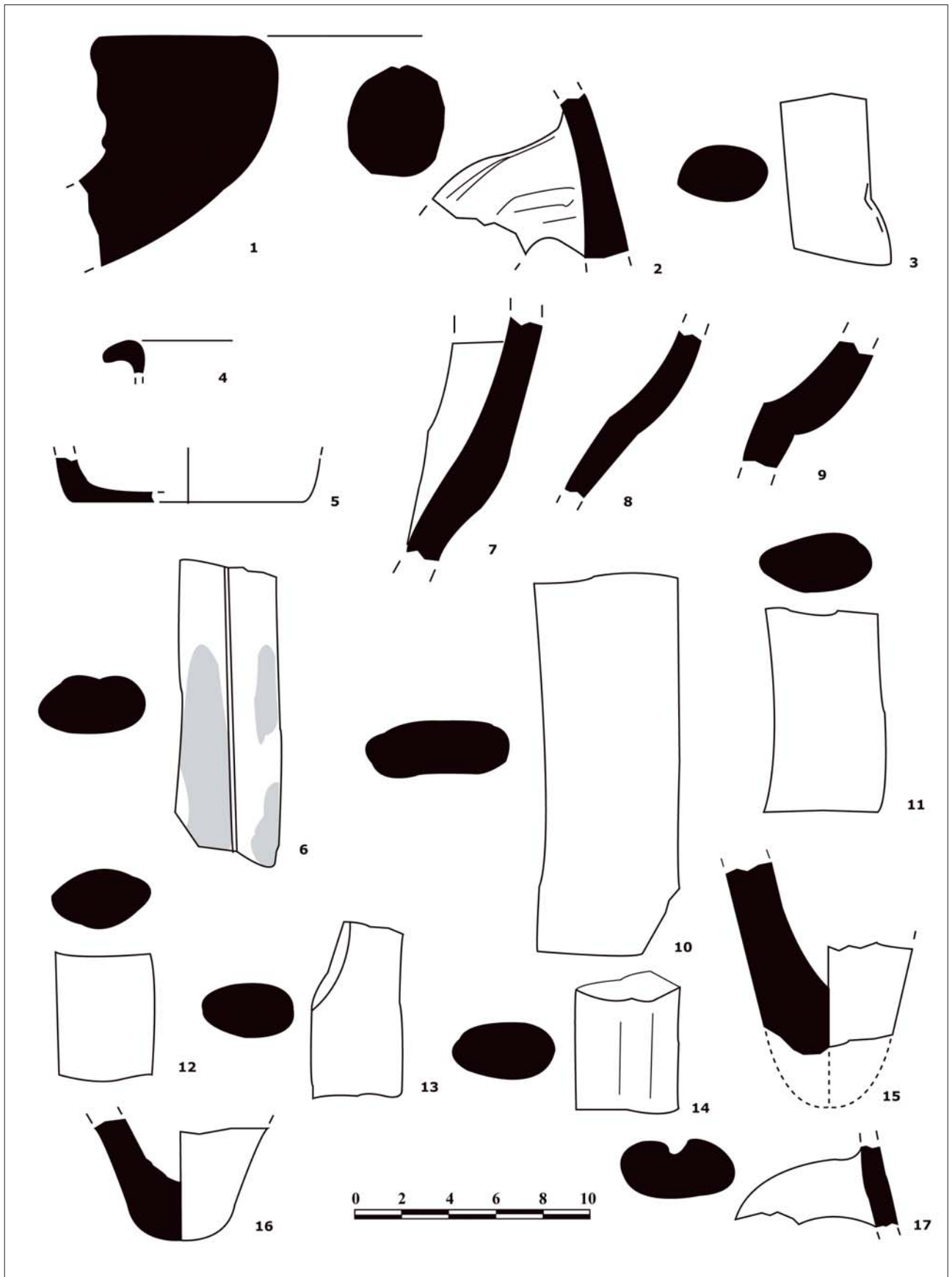

Fig. 9. Fragments ceràmics trobats superficialment a la zona de Navata.

En altres punts propers també s'hi han recollit fragments que mostren una composició semblant: ceràmiques comunes (Fig. 8, 19-22) i àmfores itàliques (Fig. 8, 23-24).

De manera semblant, més a l'oest, dels camps entorn de la Casanova d'en Pou procedeixen diversos materials, que mostren certa varietat: al costat de les àmfores itàliques dels tipus Dr. 1, omnipresents al territori, amb fragments de carenes (Fig. 9, 7-9), de nanses (Fig. 9, 10-13) i de pivots (Fig. 9, 15-16), també hi havia una vora de *dolium* (Fig. 9, 1), una nansa d'àmfora de la Tarraconense del tipus Pascual 1 (Fig. 9, 17) i un altre del tipus Dr. 20 de la Bètica (Fig. 9, 2). Finalment, hem de remarcar una vora i una base de ceràmica de cuina (Fig. 9, 4-5), així com una nansa de ceràmica comuna (Fig. 6).

Més cap a l'est, es coneix la notícia de l'existència de les ruïnes d'una possible torre de guaita romana de planta circular en un terreny enlairat, a la confluència entre el Rissec i el Manol, ja en el terme d'Avinyonet de Puigventós. A l'entorn s'hi recollien fragments de *tegulae* i d'àmfores (Badia 1978, 25; Nolla/Casas 1984, 71). L'ampliació del camí al mas Rissec va permetre la descoberta d'algunes sepultures de lloses que deuen correspondre a l'època tardoromana o altmedieval (Badia 1978, 25; Nolla/Casas 1984, 71). Més clara és la troballa i posterior excavació de la vil·la de la Font del Vilar, un dels pocs jaciments ben coneguts en aquest territori, que tractem en una altra comunicació (Casas *et al.* 1993; 1995).

CONCLUSIONS

L'ocupació més antiga en aquest territori pertany a comunitats prehistòriques més o menys estacionals a l'alta vall del Manol i a les zones baixes al peu de l'elevació que domina la

zona, la muntanya del Mont. La presència de restes arqueològiques en el territori en el qual s'implanten els municipis actuals, en els períodes anteriors a l'edat mitjana, és poc coneguda, per bé que l'ocupació del territori devia ser prou intensa. Tot i la manca d'excavacions arqueològiques sistemàtiques en aquest espai, les troballes superficials i les diverses recollides de materials permeten assajar una carta de la zona amb assentaments estables que abastaria des d'època republicana romana fins al baix imperi i l'època visigòtica.

Les bones condicions naturals de què disposava aquest territori degueren permetre l'assentament, com sembla que corroboren les diverses troballes, de diverses *uillae* romanes, és a dir, explotacions agrícoles que a partir d'un nucli d'edificacions, on hi havia l'habitatge i els equipaments bàsics, conreaven les parts fèrtils del territori, a més de disposar de zones de bosc i cursos d'aigua, bàsics per a disposar de les matèries primeres i dels recursos complementaris que permetien aquests establiments de ser el màxim d'autosuficients. Per contra, a més de tenir una agricultura diversificada amb conreu d'horta o de fruiters, s'intentava de produir intensivament algun producte, oli, vi o cereal, que creés excedent per vendre als mercats i als centres urbans propers.

La disposició geogràfica d'aquests elements habilita diversos espais que tenen un límit meridional en el curs del Fluvià i el curs de torrents i rieres fraccionen el territori en petites planes a cotes baixes, que foren aprofitades per al conreu. Podem individualitzar diverses unitats: la zona de Besalú; el pla de Maià; la zona que hi ha entorn a la riera d'Àlguema, entre el pla de la Casilla i el pla de Santa Maria; l'àrea de Lladó, una mica més alta, articulada entre el Manol i

l'Àlguema; la zona de la Mirona; i, ja arribant a Aninyonet, la plana empordanesa.

És evident que manca un coneixement profund de la presència de restes arqueològiques antigues en aquest territori, quan això es produeixi, ben segur que s'ompliran els buits de les zones que tenien condicions per ser explotades agrícolament. Malgrat tot, sembla clar que, a partir de la petita carta arqueològica que hem pogut assajar, podem parlar d'una intensa ocupació i explotació del territori, ja en època ibèrica, però especialment en època romana. No deixa de sorprendre que el material que aflora sempre tingui un component de pes que podem situar en la baixa república, segles II i I aC, tot i que, de ben segur, la seva plena explotació es deu desenvolupar especialment en època altimperial. Un paisatge que amb la fi de l'antiguitat i l'inici de l'edat mitjana mantindrà i consolidarà les velles vies de comunicació i acollirà els nuclis poblacionals que han perdurat fins avui.

68

BIBLIOGRAFIA

BADIA, J. 1978, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, IIA, Girona.

BARTI, A., PLANA, R., TREMOLEDA, J. 2004, *Llafranc romà*, Quaderns de Palafrugell, 13, Ajuntament de Palafrugell, Diputació de Girona, Palafrugell.

BURCH J., CASAS J., CASTANYER P., COSTA A., NOLLA J. M., PALAHÍ LL., SAGRERA J., SIMON J., TREMOLEDA J., VARENNA A., VIVÓ D., VIVO J. 2013, *L'alt imperi al nord-est del Conventus Tarraconensis. Una visió de conjunt*, Girona.

BUXÓ, R., TREMOLEDA, J. 2002, *Platja de Fenals (Lloret de Mar, La Selva): una indústria terrissera d'època romana a la Costa Brava*, Ajuntament de Lloret de Mar.

CASAS, J., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. 1990, *Ceràmiques comunes i de producció local d'època romana. I. Materials augustals i alto-imperials a les comarques orientals de Girona*, Sèrie monogràfica, 12, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona.

CASAS, J., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. 1993, La vil·la romana de la Font del Vilar (Avinyonet de Puigventós, Alt Empordà), *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 26, Figueres, 343-372.

CASAS, J., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. 1995, *La vil·la romana de La Font del Vilar (Avinyonet de Puigventós)*, *Estudis Arqueològics* 2, Universitat de Girona, Girona.

CASAS, J., CASTANYER, P., NOLLA, J. M., TREMOLEDA, J. 1996, El forn de l'Home Dret, Can Corromines (Maià de Montcal, Garrotxa), *Terceres Jornades d'Arqueologia de les comarques de Girona*, (Santa Coloma de Farners, 14 i 15 de juny de 1996), Santa Coloma de Farners, 178-187.

MARQUÈS, J. M., CONSTANS, LL. G. 1985, *Navata*, Girona.

NOLLA, J. M., CASAS, J. 1984, *Carta arqueològica de les Comarques de Girona. El poblament d'època romana al nord-est de Catalunya*, Girona.

NOLLA J. M., PALAHÍ, LL., VIVO, J. 2010, *De l'oppidum a la ciuitas. La romanització inicial de la Indigècia*, Girona.

PALOL, P. de, 1950, Los incensarios de Aubenya (Mallorca) y Lladó (Gerona), *Ampurias*, Barcelona, 1-19.

PALOL, P. de, 1999, Els bronzes, *Del romà al romànic, Història, art i cultura de la Tarraconense Mediterrània entre els segles IV i X*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 305-311.

PUIG, A. M., en premsa, Noves dades sobre el jaciment del Puig de Santa Magdalena de Maià de Montcal (la Garrotxa), *El territori de Besalú abans del comtat*, Actes de la XII Assemblea dels Amics de Besalú i el seu comtat.

TREMOLEDA, J. 1987, La producció del forn de Palamós (Baix Empordà), *El vi a l'Antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental. I Col·loqui d'Arqueologia Romana*, Monografies Badalonines, 9, Museu de Badalona, Badalona, 210-216.

TREMOLEDA, J. 1995, Anàlisi de l'organització dels tallers locals de ceràmica a les comarques gironines, *Ceràmica comuna romana d'època alto-imperial a la Península ibèrica. Estat de la qüestió*, Monografies Emporitanes, VIII, Empúries, 75-91, lám. III-IV.

TREMOLEDA, J. 2000, *Industria y artesanado cerámico de época romana en el nordeste de Cataluña (Época augustea y altoimperial)*. International Series. British Archaeological Reports S835. Oxford.

TREMOLEDA, J., CASTANYER, P., La Garrotxa d'Empordà, un paisatge romanitzat?, *Actes del congrés: el paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa, vol. I*, Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres, 247-264.

TREMOLEDA, J., CASTANYER, P., CASAS, J., NOLLA, J. M. 1996, El forn de l'Home Dret, Can Coromines (Maià de Montcal, Garrotxa). Un centre terrisser d'època romana a la Garrotxa, *Vitrina* 8, Olot, 39-46.

VAYREDA I OLIVAS, P. 1930, *El priorat de Lladó i les seves filials*, Barcelona.

